

HEEFT LATHUM ALTIJD AAN DE RECHTER IJSSELOEVER GELEGEN?

Has Lathum (a village in the province of Gelderland) always been situated on the right bank of the river IJssel?

J. N. B. Poelman¹⁾ en/and P. Harbers¹⁾

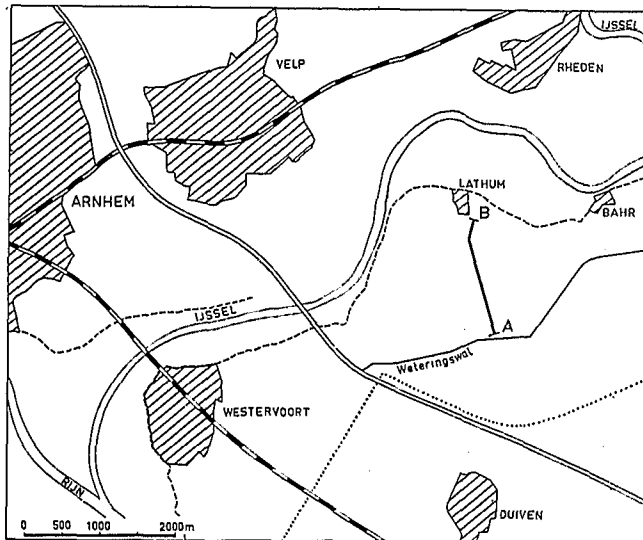
Aan de rechteroever van de IJssel, tussen Arnhem en Doesburg, ligt het dorp Lathum. Over de geschiedenis van dit dorp is reeds een en ander geschreven. Onze aandacht werd getrokken door een hypothese die Dr. J. S. van Veen reeds in 1907 lanceerde en die nog steeds voor waarheid wordt aangenomen.

Van Veen (1907) meent namelijk op grond van historische gegevens tot de conclusie te mogen komen dat de IJssel vroeger tussen Lathum en Duiven heeft gestroomd en dat Lathum toen aan de linkerkant van de rivier heeft gelegen. In zijn 'Nederlandse Geschiedenis in en om de Liemers' neemt Van Dalen (1939) dit over. Hij schrijft op bladzijde 8: '...en oudtijds hebben de dorpen Lathum en Giesbeek en 't buurtschap Baar niet op den rechter oever, maar op den linker oever van de rivier gelegen.' Ook in 'De Nederlandse monumenten van Geschiedenis en Kunst; Het kwartier van Zutphen 1958' kan men dezelfde gedachten terugvinden op blz. 11: 'Lathum moet oorspronkelijk deel hebben uitgemaakt van de parochie Rheden, een toestand welke moet dagtekenen uit een tijd dat de IJssel nog niet tussen Rheden en Lathum stroomde. De scheiding die door verandering in de loop van de rivier werd bewerkt, moet oorzaak zijn geweest dat in Lathum een kapel werd opgericht. Tussen 1541 en 1544 werd deze kapel tot parochiekerk verheven.'

Gezien deze meningen lijkt het van belang een en ander bodemkundig te toetsen. Nu valt het op dat de oeverwallen van de IJssel tussen Arnhem en Doesburg zeer smal zijn. Men kan dit zien op de Bodemkaart van Nederland (1961) blad 4, Gelderland. De stroomruggen gaan snel over in het grote komgebied van het Duivense Broek. Dit is een zeer vlak landschap, waar niets erop duidt dat er vroeger ergens een loop van de IJssel geweest is. Met de gegevens die Pijls (1947) publiceerde, komt men tot dezelfde conclusie. De kartering van een groot deel van de Liemers (Kloosterhuis, 1965) vermeerderde onze kennis van de landschappelijke opbouw sterk. Deze kartering reikt tot dicht in de buurt van Lathum, Baar en Giesbeek. Ook deze kennis gaf geen aanleiding om aan een oude IJsseltak oostelijk van de huidige te denken.

Om volledige zekerheid te krijgen hebben we ten slotte bij Lathum een raai diepboringen uitgevoerd, loodrecht op de IJssel tot aan de Wijde Wetering (fig. 1). De raai is schematisch weergegeven in fig. 2. Deze figuur laat zien, dat de stroomruggen langs de IJssel snel uitwijken in de kom. Onder de stroomrug vinden we een komklei-afzetting op kleiig veen en veen, die de rivier dicht nadert. Uit de opbouw van het landschap, zoals deze doorsnede die weergeeft en uit de waarnemingen, al eerder gedaan in de gassleuf, blijkt duidelijk, dat er geen andere IJsselloop ten oosten van de huidige kan geweest zijn, althans geen, jonger dan de jaartelling.

¹⁾ Rayon Oost, Stichting voor Bodemkartering.

..... Tracé van aardgasleiding
Trace of gas pipe line
----- Dijk
Dike
} Doorsnede A-B van fig. 2
Cross section shown in fig. 2

Fig. 1. Situatieschets van het onderzochte gebied
Fig. 1. Location of the area under discussion

En toch werden Baar en Lathum tot de Veluwe gerekend, de bronnen door Van Veen aangehaald, wijzen daarop. In de 'Geschiedkundige Atlas van Nederland', waarin Mr. S. Muller (1921) de oude kerkelijke indeling behandelt, wordt een opsomming gegeven van wat in de middeleeuwen tot het decanaat Velua behoorde. Niet alleen Lathum en Baar op de rechteroever van de IJssel behoorden er toe, maar ook de gehele linkeroever van de

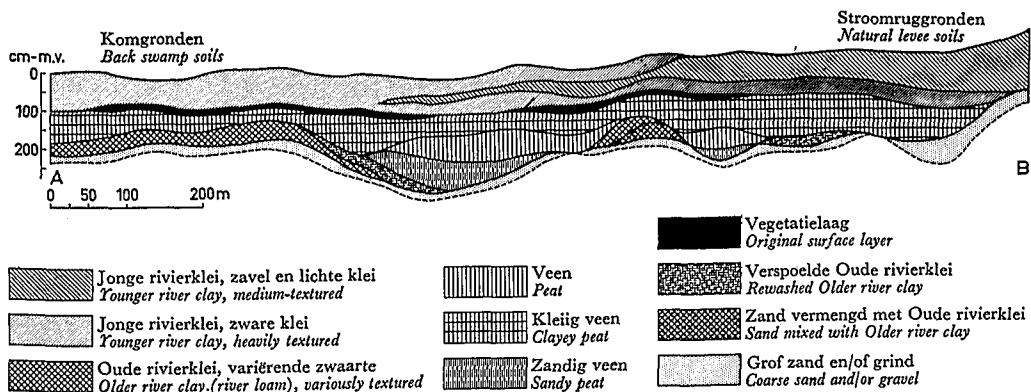

Fig. 2. Schematische profieldoorsnede van de overgang van het komgrondgebied naar de stroomruggronden van de IJssel bij Lathum
Fig. 2. Cross section in outline of the transition of the back swamp soils into the natural levee soils of the river IJssel near Lathum (prov. Gelderland). From the profile it cannot be deduced that an old river-bed ever had been located in the surveyed area

Rijn, van Arnhem tot Rhenen met de parochies Driel, Heteren, Randwijk en (Op)heusden. Om dit te kunnen verklaren moeten we voor ogen houden, dat in de vroegste tijden de woeste gronden, de wildernis, de grens van de bewoonde gebieden vormden en niet de rivier. De rivier was destijds de levensader. We vinden dezelfde gedachtengang bij Van der Linden (1955) en bij de Monté Ver Loren (1948) voor het Hollandse en Utrechtse gebied.

We komen zo tot de conclusie, dat er geen rivierloop van de IJssel oostelijk van de huidige geweest is. Lathum, Baar en Rheden lagen bij elkaar aan de rivier en er was een moeras of wildernis als grens tussen Lathum en Dui-ven.

LITERATUUR

- Dalen, A. G. van*, 1939: Nederlandsche Geschiedenis in en om de Liemers. Didam.
- Kloosterhuis, J. L. met medew. van D. A. Eilander en P. Harbers*, 1965: De bodemgesteldheid in het gebied van de ruilverkaveling Bevermeer. Bennekom, Stichting voor Bodemkartering. Rapport nr. 639.
- Kuile, E. H. ter*, 1958: De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst, dl. III. De provincie Gelderland; tweede stuk: Het kwartier van Zutphen. 's-Gravenhage.
- Linden, H. van der*, 1955: De Cope, bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse laagvlakte. Assen. Diss. Utrecht.
- Monté Ver Loren, J. Ph. de*, 1948: De rechterlijke organisatie ten platten lande in het gebied langs den Krommen Rijn gedurende de Middeleeuwen. Utrecht.
- Muller Hzn., S.*, 1921: Geschiedkundige atlas van Nederland. De kerkelijke indeeling omstreeks 1550. 's-Gravenhage.
- Pijls, F. W. G.*, 1947: Rivierkleigronden, speciaal komgronden in de Liemers. Landbouwk. Tijdschr. 59, 229-237.
- Stichting voor Bodemkartering*, 1961: Bodemkaart van Nederland; schaal 1:200 000. Wageningen.
- Veen, J. S. van*, 1907: Lathum. Gelre; Bijdragen en Meded., dl. X, 13-41.